

Семинарське заняття 12

Тема 4.4. Держава і право УРСР у період панування командно-адміністративної системи управління (30-ті роки ХХ ст.)

План:

1. Загальна характеристика та особливості Конституції УРСР 1937 р.
2. Найвищі органи державної влади за Конституцією 1937 р.
3. Місцеві органи влади.
4. Деформація в системі права та її особливості у 30 ті рр.. ХХ ст.

Реферати:

1. Державний устрій УРСР за Конституцією 1937 р.
2. Основні права, свободи та обов'язки громадян УРСР за Конституцією 1937р., їх фіктивний характер.
3. Посилення процесів централізації судової системи та органів прокуратури відповідно до Конституції УРСР.
4. Посилення репресивно-каральних заходів тоталітарного режиму у 30-ті рр. ХХ ст.
5. Деформація юридичного та фактичного статусу України у складі СРСР протягом 20- 30-х рр. ХХ ст.

Запитання і завдання для активізації пізнавальної діяльності студентів:

1. Що стало передумовою прийняття нової Конституції УРСР у 1937 р.?
2. У чому полягають особливості Конституції 1937 р.?
3. Які нові положення містилися в Конституції УРСР?
4. У чому полягав декларативний характер нової Конституції УРСР?
5. Які найвищі органи державної влади УРСР закріплювалися Конституцією 1937 р.?
6. Які повноваження надавалися вищим органам державної влади?
7. Які місцеві органи державної влади передбачалися новою Конституцією та які їх повноваження?
8. Які факти свідчать про посилення процесів централізації судової системи та органів прокуратури у 30-ті рр.?
9. Які завдання покликана була виконувати правова система кінця 20-х – 30-х рр.?
10. Які факти свідчать про деформацію в системі права у 30-ті рр.?
11. Чому права і свободи громадян, визначені в Конституції УРСР носили фіктивний характер?
12. Які зміни відбуваються у цивільно-правовому законодавстві у 30ті-рр.?
13. Які факти свідчать про посилення кримінальної відповідальності у 30-ті рр.?

Література:

П-1: Історія держави і права України: Підручник / [В.І.Батрименко, Л. О. Зайцев, О. Л. Копиленко та ін]; За ред. А. С. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер, 2003, с. 319-321; 323-325; 340-346

П-2: Заруба В. М. Історія держави і права України: Навчальний посібник / В. М. Заруба. - К.: Істина, 2006, с. 249-252

П-3. Іванов В. М. Історія держави і права України. К.: МАУП 2003, частина II, с. 83-91

Методичні рекомендації:

Розглядаючи **перше питання**, слід наголосити на тому, що після ухвалення 5 грудня 1936 р. другої Конституції СРСР виникла необхідність узгодити з нею основні положення Конституції УСРР. Тому вже 1 січня 1937р. текст нової української Конституції опубліковано для обговорення. А **25 січня 1937 р.** її затвердив XIV з'їзд рад УСРР.

Варто відмітити також, що Конституція УРСР була цілковитою рецепцією сталінської Конституції 1936 р. Порівняно з текстом 1929 р., третя Конституція містила багато нових положень, статей, розділів і була **демократичною за змістом і демагогічною та декларативною по суті**. У ній розписано детально всі права і свободи, які надавалися громадянам (це у 1937 р., коли державна практика зовсім забула, що існують такі поняття), встановлено демократичну виборчу систему (з одним кандидатом, при визнанні чистого бюлетеня дійсним), проголошено побудованим соціалізм (при тотальній бідності населення), надано право вільного виходу УРСР зі складу СРСР без жодних гарантій і механізму реалізації цього права.

Необхідно вказати і той факт, що в Конституції 1937 р. вперше з'явилася стаття про керівну і визначальну роль компартії у суспільстві і державі.

Вперше на конституційному рівні визначався порядок створення судових і прокурорських органів, проголошувалася незалежність судів, відкритий характер розгляду справ із забезпеченням обвинуваченому права на захист. Але на тлі масових репресій це було тільки ширмою.

Характеризуючи структуру нової Конституції слід зазначити, що вона складалася з 13 розділів та 146 статей. Конституція змінила назву держави з УСРР на **Українську Радянську Соціалістичну Республіку**, прапор (на ньому з'явився серп і молот), столиця (м. Київ).

Переходячи до розгляду **другого питання**, необхідно відмітити, що з прийняттям Конституції УРСР 1937 р. відбулися зміни у системі вищих і місцевих органів влади та державного управління.

Так, вищим органом державної влади, єдиним законодавчим органом республіки (замість чотирьох за Конституцією 1929 р.) стала **Верховна Рада УРСР**. Вона обиралася громадянами України у виборчих округах на 4 роки за нормою: один депутат від 100 тис. населення. *Вона приймала Конституцію УРСР, видавала закони, встановлювала адміністративно - територіальний поділ республіки, затверджувала народногосподарський план, державний бюджет, керувала галузями народного господарства, організовувала діяльність судових органів, здійснювала охорону державного порядку і прав громадян тощо.* Сесії Верховної ради відбувалися двічі на рік, позачергові – скликалися за необхідністю або на вимогу однієї третини депутатів.

Ще одним вищим органом державної влади за Конституцією 1937 р. була **Президія Верховної Ради УРСР**. Вона діяла як постійний колегіальний орган в період між сесіями Верховної Ради. До неї входили Голова Президії Верховної Ради, два заступника, секретар і 15 членів

Далі слід відмітити, що Конституція уповноважила Президію *тлумачити закони республіки і видавати укази, проводити референдуми, скасовувати постанови й розпорядження уряду і обласних рад, звільняти з посад і призначати народних комісарів УРСР, вносити їх кандидатури на затвердження Верховною Радою, надавати громадянство УРСР, присвоювати почесні звання республіки, здійснювати помилування.*

Верховна Рада утворювала **Раду Народних Комісарів** – найвищий виконавчий і розпорядчий орган республіки.

Необхідно вказати, що Рада Народних Комісарів УРСР видавала постанови й розпорядження на основі й на виконання законів СРСР і УРСР, постанов і розпоряджень РНК СРСР. *Уряд керував народними комісаріатами та підпорядкованими йому установами, опікувався реалізацією народногосподарського плану, державного і місцевих бюджетів,*

вживав заходи по забезпеченню громадського порядку, оборони інтересів держави та охорони прав громадян, керував роботою виконкомів обласних рад тощо.

Характеризуючи **третє питання**, слід відмітити, що органами державної влади в областях, округах, районах, містах, селищах, станицях і селах згідно з Конституцією УРСР 1937 р. строком на два роки обиралися **Ради депутатів трудящих**. Вони керували культурно-політичним і господарським будівництвом, органами управління на своїй території, встановлювали місцевий бюджет, забезпечували дотримання законів, охорони державного ладу та прав громадян, сприяли зміцненню обороноздатності країни.

Варто зазначити, що сесії обласних рад депутатів трудящих скликалися не менше як чотири рази на рік, районних – шість разів, міських і сільських – не менше одного разу на місяць. Новою організаційною формою діяльності Рад стали створювані ними постійні комісії.

Виконавчими та розпорядчими органами місцевих Рад були обрані ними **виконавчі комітети**. У структурі виконкомів створювалися відділи й управління.

Далі необхідно виділити, що **органи державної влади всіх рівнів діяли під тотальним контролем монополюючої більшовицької партії**. Жодне рішення державного будівництва не набувало чинності без попередньої згоди партійного керівництва.

Розгляд **четвертого питання** слід почати з того, що правова система кінця 20-х початку 30-х рр. покликана була *зміцнювати командно-адміністративну систему, сприяти її централізації, забезпечувати потреби форсованої індустріалізації та насильницької колективізації*. Виконувати ці завдання доводилося в доволі таки демократичному конституційному полі, що визначалося Конституціями СРСР і УРСР. Ці конституційні акти гарантували права і свободи, передбачали відкритість судових процесів, підтверджували права звинувачених на захист.

У дійсності зазначені демократичні норми не діяли, а були лише ширмою, що прикривала систему, яка спиралась на закриті постанови, інструкції, що робили можливими надзвичайні заходи в економіці й суспільному бутті.

Далі слід охарактеризувати особливості **цивільно-правового законодавства**, яке спрямовувалося насамперед на захист соціалістичної державної власності, на вдосконалення договірних відносин між суб'єктами та на ліквідацію приватного сектора у господарстві і володінні. Посилювалася роль плану, який вважався головним державним господарським нормативним актом для підприємств і установ, невиконання якого тягло за собою сувору відповідальність, аж до кримінальної.

Крім того посилювалася охорона колгоспної та кооперативної власності заборонаю примусового вилучення будь-якого їхнього майна. Закон більше не охороняв приватногосподарську діяльність фізичних осіб.

Сімейне право у 30 ті рр. характеризувалось посиленням втручання держави у справи сім'ї (можливість відібрання у батьків дітей за відсутності належного догляду за ними й передача їх до дитячих будинків).

Зміни в **трудоному праві** стосувалися посилення заходів, спрямованих на зміцнення трудової дисципліни. Так, згідно постанови ВУЦВК і РНК УСРР від 22 листопада 1932 р. неявка на роботу без поважних причин хоча б на один день тягла за собою звільнення з роботи з позбавленням права користуватися квартирою, наданою в будинку даного підприємства чи установи.

Розкриваючи зміни у **кримінальному праві**, необхідно звернути увагу на той факт, що на початку 30-х рр. радянський законодавець посилює відповідальність населення за невиконання чи порушення розпоряджень уряду у кримінальному порядку. Санкції стають неадекватно жорстокими. Словесна незгода з режимом, критика вождів або відмовчування розцінювалися як зрада, шкідництво, шпигунство і як результат – притягнення до суду або позасудових органів та покарання.

Варто назвати постанову уряду від 7 серпня 1932 р. «**Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення соціалістичної власності**», яка в народі отримала назву «**закон про п'ять колосків**». Злочинець, який посягнув на громадське добро, оголошувався ворогом народу і карався розстрілом.

Кримінальна відповідальність встановлювалася за випуск недоброякісної продукції, за антиколгоспну агітацію, погрози на адресу керівництва і влади, за обважування і обмірювання покупця, за невиконання у визначений термін планових завдань.

Під зрадою Батьківщині, за що встановлено смертну кару, розуміли шпигунство, видачу таємниці, втечу чи виїзд за кордон, перехід на бік ворога, здачу в полон. Недонесення каралося терміном до 10 років. Максимальні терміни (до 25 років) встановлювали за більшість злочинів проти держави і суспільства.

Характеризуючи зміни у **процесуальному законодавстві**, слід назвати закон від 1 грудня 1934 р. «Про порядок ведення справ про підготовку або здійснення терактів», згідно якого слідство у таких справах скорочувалося до 10 днів, звинувачувальний акт вручався за 24 години до суду, процес проходив без прокурорів і адвоката, не допускалися касації, апеляції та помилування, вирок виконувався відразу ж після його винесення. Того ж року створено **Особливу нараду**, яка проводила у масовому порядку позасудові репресії.

9 травня 1934 р. постановою «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу УСРР» ці зміни ввели і в Україні.

Отже, влада вважала, що шляхом посилення репресій і розширення кримінально відповідальності можна ефективно розв'язати всі економічні, соціальні та політичні проблеми.